

Civilizația lecturii

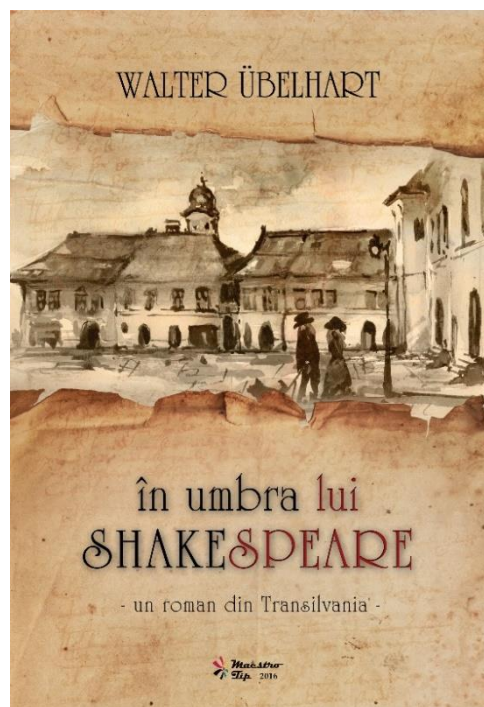
La umbra scriitorilor în floare. Despre ficționalizarea istoriei și autoficțiune la Walter Übelhart: În umbra lui Shakespeare

de Georgiana I. BADEA

Deopotrivă istoric, retrospectiv și recapitulativ, cu o arhitectură filmică, romanul *În umbra lui Shakespeare*, de Walter Übelhart¹, este o pagină de istorie documentată și o ficțiune istorică a cărei ecranizare este deja recunoscută² prin premii și nominalizări la diferite festivaluri de film. Romanul este și o autoficțiune, cu accente introspective. Protagonistii sunt argintarul alchimist băimărean, cunoscut cu numele latinizat Johannes Banfi Hunyades (magh. János Bánfihunyadi, ori sub pseudonimul Hans Hungar), naratorul și scriitorul – alter-ego-uri de circumstanță. Cu impetuozitate, prin căutări și documentare, Walter Übelhart încearcă să reabiliteze romanțat un trecut și să dezvăluie cititorilor realități pe care, deși s-a așezat patina timpului, el reușește să le descremenească. Și totul pornește de la o monedă, cu aceeași funcție ca „madlena” proustiană.

Povestea naratorului se împletește cu povestea protagonistului istoric de origine din Baia Mare – argintar, alchimist, bănar, botanist, astronom, antropolog, mineralog și, pentru ceea ce ne interesează aici, literat – care a trăit în secolul al XVI-lea (n.1576) și al XVII-lea. Înscrisă în istorie, povestea împărțită cu însufletire de Walter Übelhart se înscrie în teza „William Shakespeare autor colectiv”. Fiindcă Johannes Banfi Hunyades, înzestrat cu talent literar, este pasionat de scris și scrie, așadar, texte în care prind viață oameni întâlniți, peripeții trăite, sau istorisiri auzite și repovestite. Walter Übelhart „întâlnește” și reînvie un personaj înzestrat care îi oglindește preocupările, curiozitățile, originalitatea și căruia încearcă să îi legitimizeze statutul de (posibil) contribuitor la marile opere ale literaturii engleze semnate de William Shakespeare, Ben Johnson, Francis Bacon etc.

Totodată, cu peregrinările lui Johannes Banfi Hunyades, tranzităm Europa secolelor XVI- XVII, de la Baia Mare la Praga, Tübingen, Amsterdam și Londra, facem cunoștință cu contemporanii lui: alchimiști, argintari, aurari, solomonari și, nu în ultimul rând, cărturari, oameni de știință și literați. Temeritatea protagonistului este resortul care acționează și ațâță

curiozitatea cititorului sedus de vortexul preocupărilor sale. *Flashback*-urile sunt la originea interferențelor sintactică, semantică și ritmică a planurilor. Continuitatea și unitatea narațiunii este conferită de alternarea secvențelor istorice referitoare la monografia protagonistului și a

¹ Walter Übelhart, *În umbra lui Shakespeare*, Fersig, Editura Maestro Tip, 2016.

² *The Silversmith (În umbra lui Shakespeare)*, regizat de Tárkányi János, a fost nominalizat la categoria *Best Producer for a Feature Film* (Cel mai bun Producător Independent al unui Film Artistic de Lungmetraj), 2016, selectat și finalist la Golden Harvest Film Festival din Tokyo, 2021, finalist la Hollywood Gold Awards, 2021 etc.

secvențelor prezentului narativ care, prin inserția de nuanțe autobiografice, complexifică organizarea internă a textului și intensifică vigilența cititorului. Atenția îi rămâne trează întrucât în structura compozită a romanului se imbrică sfinți, pietre și metale; alchimie, știință și religie; catolici și luterani (Johannes însuși este fiul unui pastor luteran); interese bisericesti, imperiale, personale; folclor, precreștinism, creștinism; vânătoarea de vrăjitoare, de comori, de cunoaștere.

Să pornim de la afirmația netă din incipitul romanului, pe care o parafrarez: Biserica, teatrul și actorii au avut o relație istorică și culturală complexă, cu influențe reciproce, benefice sau mai puțin. Legătura istorică a bisericii Sfântul Leonard cu teatrul și actorii³ este, fără îndoială, legătura oricărei biserici cu teatrul. Prealabilmente amintitei triade Teatru-Actori-Biserică, teatrul antic grec îndeplinea funcția de educare a publicului și reprezenta un spațiu în care se formează comunități, cu ceremonii religioase aflate la temeliea cultului zeilor. Funcția sa perenă se regăsește în toate epocile, de la teatrul medieval religios, la misiunea Bisericii catolice, care prin spectacole precum misterii sau moralități perpetua învățăturile religioase. Biserica a devenit neprietenoasă cu teatrul și l-a interzis atunci când l-a estimat amenințator, imoral, în contradicție cu învățăturile religioase anterior promovate. Cu toate acestea, teatrul a continuat să evolueze, să se secularizeze și să adopte subiecte tot mai profane și, astăzi, este reprimit adesea în spațiul tabuizat odinioară. Rămânând în aceeași sferă, mă opresc asupra unei fraze care transcende litera: Iosif „se închină mut”⁴. Se întrezărește aici o primă lămurire, subtilă încă, a cauzei acestui roman, căci, așa cum vorbirea își are vremea ei, așa își are și muțenia („tăcerea își are vremea ei, și vorbirea își are vremea ei”, *Eclesiastul* 3:7), tot așa și anonimul își are vremea lui, tot așa și notorietatea lui Johannes Banfi Hunyades.

Dincolo de umbra nesolară și neamenințătoare din titlu, umbra, firul roșu al narațiunii, apare și ca un avertisment

adresat temerarului Johannes aflat în căutarea cunoașterii, a pietrei adevărului: „E o umbră, aveți o fantomă care vă [pe Johannes] însoțește pretutindeni”⁵, o umbră care îl îndepărtează de peșteră și, astfel, ca Saul⁶, și-a văzut înainte de drum. O umbră amenințătoare care nu este umbra marelui Will. În acest fel ne apropiem de intertextualitatea prezumată de Walter Übelhart între piesa Romeo și Julieta și povestea de iubire dintre Agatha Lissibona, fiica unui bogat olandez, și Matthias, un tânăr localnic, poveste în care, mai captivante decât poțiunea făcută de alchimistul Johannes Banfi Hunyades și decât povestea folclorică transilvăneană, sunt curajul, patima și sacrificiul pe care le trăiește Johannes, nesățios de cunoaștere. Goana după cunoaștere și vânătoarea de vrăjitoare sunt coprezente în poveste și pe marginea metapovestirii. Curiozitatea și culpabilitatea lui Johannes pentru poțiunea care simulează moartea Agathe se suprapun cu tăcerea și abandonarea Susanei (o servitoare), arsă pe rug din pricina poțiunii. Așa se nasc câteva întrebări. Să fie Johannes lipsit de empatie, de simpatie față de soarta Susanei? Probabil. Să-i fie scuzat lacunarul simț al responsabilității de curiozitate științifică ori de instinctul de autoconservare, de încrederea subconștientă în destinul pe care și l-a ales, însă pe care rațional îl respinge ca prestabilit? Deși, scriitorul aspiră să convingă cititorul că predestinarea continuă (cel puțin până în 2013): „Nimic nu se întâmplă fără motiv”⁷. Să ne întoarcem la Baia-Mare ca să consemnăm relația dintre mefistofelicul arendaș olandez Georg Lissibona și faustianul Johannes. Și-ar vinde sufletul pentru a putea căpăta cunoștințe despre cum să descopere piatra filosofală?⁸

Ingeniozitatea lui Banfi este propagată de patima pentru cunoaștere, pentru experiență și experimente, de aici și puterea de sacrificiu care îl însuflețește în a combate orice l-ar face să stagneze, orice l-ar împiedica să combată ignorarea trecutului și i-ar face imposibilă cunoașterea

³ Walter Übelhart, *op. cit.*, p. 8.

⁴ *Ibidem*, p. 15

⁵ *Ibidem*, p. 83.

⁶ „Saul s-a sculat să iasă din peșteră și și-a văzut înainte de drum.” (1 Samuel 24:7).

⁷ Walter Übelhart, *op. cit.*, p. 122.

⁸ *Ibidem*, p. 130-131.

originilor și a prezentului⁹. Clemența empatică a scriitorului față de Banfi este autentică. Precum Übelhart, Banfi se străduiește să deschidă poarta cunoașterii fiindcă „oricare ți-ar fi patria, universul ți-e mamă”. Călăuzit de această ardoare, ajunge să lucreze chiar și la monetăria din Turnul Londrei, dar nu moneda sau banul îl captivează (pe cititor inclusiv), ci talantul. Pasiunea pentru magie și solomonărie se află la temelia raportului dintre Francis Bacon și Johannes Banfi Hunyades; alt numitor comun este știința. Pentru Bacon, magia este știință care poate fi dovedită, doar că în trecut, omul nu a dispus de mijloacele necesare. Johannes însă încearcă să împace știința și religia: „Înțelegi tu plutirea norilor, minunile Aceluia a cărui știință este desăvârșită?” (Iov 37:16). Și așa, la umbra unui nor, s-au așezat Banfi Hunyades și Walter Übelhart și și-au împletit destinele, amândoi călăuziți de dorința de a aduce la lumina zilei cunoaștere, cunoștințe, secrete și principii ale cunoașterii, amândoi încercând să ne descătușeze așa cum se desferecă personajul care descoperă originea umbrelor în *Peștera* lui Platon.

Oricât de documentat, *În umbra lui Shakespeare* rămâne un roman (și un film!) și, fatalmente, pe alocuri, ficțiunea prevalează față de datele istorice: statutul de iluminat și statutul de aspirant la cunoaștere sunt interschimbabile, timpul istoric se comprimă și suprimă, firesc, informații, intertextualitatea și nonliniaritatea narațiunii par să deconcerțeze cititorul, însă scriitorul oferă leacul înțelegerii, V.I.T.R.I.O.L.: *Visita Interiora Terrae Rectificando Invenies Occultum Lapidem* („Vizitează interiorul pământului și «rectificându-te» - i.e. purificându-te - vei găsi piatra ascunsă”¹⁰). E un alt fel de a spune „privește înlăuntrul tău pentru a afla adevărul”. Este și laitmotivul acestui roman, consolidat de evocarea pietrei semiprețioase lapislazuli, numită și Piatra Adevărului, una dintre cele mai căutate pietre din istoria omenirii. Piatra Adevărului patronează încrederea în sine, ocrotind sinele de frici și de teama de repercusiuni; permite fiecăruia să abandoneze prejudecățile, tiparele și, mai cu seamă, să

se cunoască pe sine și să se conecteze cu universul-mamă.

Romanul *În umbra lui Shakespeare* stă sub semnul afirmației lui Andre Gide: „Istoria este o ficțiune despre fapte care s-au întâmplat, ficțiunea este o istorie despre fapte care s-ar putea întâmpla” (Pivnițele Vaticanului). Cartea lui Walter Übelhart îi oferă cititorului șansa de a descoperi ce și cât este istorie, ce și cât este ficțiune; de ce alege (dacă alege) personajul să trăiască în umbra lui Shakespeare, Ben Jonson, Francis Bacon și a altor mari erudiți cu care a fost contemporan. Walter Übelhart îl eliberează pe Johannes de povara umbrei nesolare sau este doar o un pariu auctorial? În fapt, ce înseamnă să fii în umbra altcuiva? Este liber arbitru sau o neputință? E un joc poznaș sau un bolovan sisific? Înseamnă să fii protejat („Păzește-mă ca lumina ochiului, ocrotește-mă la umbra aripilor Tale”, Psalmi 17:8) sau să fii altruist („Eu pun cuvintele Mele în gura ta și te acopăr cu umbra mâinii Mele, ca să întind ceruri noi și să întemeiez” o creație nouă?, Isaia 51:16) Să pună Johannes vorbele lui sub pana lui William Shakespeare? Înseamnă să fii discret, delicat, subtil? Sau, să trăiești în umbra cuiva, îți delimitează notorietatea, ți-o ecranează? Ori, probabil, îți permite să-ți lași nestăvilă puterea de creație?

De ce alege cineva să își trăiască experiențele și viața în umbra altcuiva? Cine este în umbra lui Shakespeare? Protagonistul? Cine este în umbra lui Johannes Banfi Hunyades? Naratorul, scriitorul, Walter Übelhart? Sau scriitorul sugerează că Johannes Banfi Hunyades este o umbră andersiană în devenire, aptă să consume, să înghită *post factum* și postum făcătorul de umbră și să se emancipeze? În acest roman, un căutător, Walter Übelhart, printr-o narare non-liniară, retrospectivă și istorică, îl scoate la lumina zilei pe curiosul argintar băimărean Johannes Banfi Hunyades, contemporan cu marile spirite ale secolului al XVII-lea. „Geniul este ca diamantul: strălucește în umbră” (Xavier Forneret).

⁹ *Ibidem*, p. 162.

¹⁰ *Ibidem*, p. 208.